

УДК 378. 091, 2:78

ГОРБЕНКО Олена Борисівна –
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри музичного мистецтва і хореографії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: pednauk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬО-МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Відповідно до запитів сучасного суспільства значно зростають вимоги до особистості майбутнього педагога, його здатності використовувати набутий професійний досвід у самостійній практичній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими цінностями та світоглядними позиціями, набувати вмінь володіти засобами пізнання себе та навколишнього світу.

Одним із пріоритетних в організації педагогічної освіти на сучасному етапі є компетентнісний підхід, оскільки на перше місце висувається не інформованість студента, а вміння розв'язувати ним проблеми професійного характеру, здатність самому формувати свої знання й реалізовувати їх у різних видах практичної діяльності, орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, самостійно набувати компетенцій згідно з обраним фахом, визначати особистісні способи творчої самореалізації і саморозвитку.

Аналіз стану професійної підготовки майбутніх фахівців уможливив виявити ряд суперечностей, які мають місце в процесі професійного становлення майбутніх педагогів, а саме: між сучасними вимогами до професійної підготовки майбутніх фахівців, котрі мають прагнути до творчого самостійного пошуку, самореалізації й самовираження, та традиційним змістом навчання, що спрямований на надання певної сукупності знань та вмінь; між необхідністю застосування новітніх технологій в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця та превалювання традиційних форм та методів навчання, що не відповідають вимогам сьогодення.

Успішність розв'язання цих питань залежить від сформованості професійної компетентності, яка в складній інтегративній структурі професійної підготовки майбутнього педагога є ключовою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «компетентність» не ґрунтується тільки на знаннях або тільки на вміннях, а інтегрує базові наукові знання, вміння, ціннісні орієнтації та мотиви діяльності педагога, стиль та культуру

міжособистісного спілкування, здатність до саморозвитку творчого потенціалу молодого вчителя, тобто є сферою зв'язків між знаннями та дією у практичній діяльності [2; 3; 4].

Професійна компетентність містить не тільки наукові знання, а й ціннісні орієнтації фахівця, стиль спілкування, загальну, етичну й мовленнєву культуру міжособистісного спілкування, здатність до розвитку власного творчого потенціалу, що в контексті нашого дослідження набуває особливого значення; характеризує мотиваційну сферу особистості, її інтерес, зацікавленість, потребу, ставлення до праці та соціального середовища, знання, вміння, здібності, залежить від здатності усвідомлено, адекватно, цілеспрямовано застосовувати набуті знання, вміння, способи діяльності відповідно до певного міждисциплінарного кола питань, є оцінювальною категорією, яка характеризує людину як суб'єкт професійної діяльності, її здатність виконувати свої повноваження [4], критично мислити, актуально виконувати професійну діяльність.

У наукових працях І. Бега, І. Зимньої, І. Зязюна, І. Підласого, Л. Хоружої зазначається, що професійна компетентність забезпечується розвитком професійно значущих особистісних якостей, котрі визначають здатність педагога до професійно-педагогічної діяльності. Такими професійними особистісними якостями є: логічне мислення, рефлексія, організованість, акуратність, пунктуальність, емоційна стійкість, допитливість, спостережливість, рішучість, контактність, творче мислення, комунікабельність, наполегливість, котрі в поєднанні зі стійкою системою моральних цінностей становлять основу формування компонентів, необхідних для спеціалістів будь-якого фаху.

Аналіз різних наукових підходів до визначення сутності поняття «компетентність» дав змогу в структурі професійної компетентності систематизувати й вирізнити найбільш суттєві характеристики досліджуваного поняття: досвід, особистісні якості вчителя, ціннісні орієнтації, сферу зв'язків, яка існує між знаннями й дією в практичній діяльності; поведінкові стосунки;

мобільність теоретичних знань, практичних умінь, способів та прийомів їхньої реалізації в процесі спілкування, здатність до розвитку та саморозвитку; уміння критично мислити, гнучкість методу, постійне оновлення знань, уміння оволодівати новою інформацією, здатність до актуального виконання діяльності; уміння знаходити й приймати рішення, оцінювати наслідки дій, працювати в колективі, розробляти спільні творчі проекти, організовувати й здійснювати педагогічну діяльність і педагогічне спілкування на достатньо високому рівні; способи діяльності, досвід творчої діяльності, соціальні нахили, ціннісні орієнтації, компетентність у самоорганізації, мотиви діяльності; цікава, ефективна діяльність; постійне підвищення кваліфікації, розвиток ініціативи, формування особистісного стилю навчально-виховної діяльності, здатність до інноваційної діяльності.

Ми поділяємо науковців про те, що кожен професіонал має використати у своїй професійній діяльності індивідуальний стиль, забарвити її неповторним, особистісним смислом й особистісним ставленням до вихованця, котре ґрунтується на спільності переживань, передбачає чуйність, піклування, співчуття і співпереживання [1], толерантність, партнерську взаємодію, доброзичливе ставлення, позитивне мислення.

На основі аналізу наукових праць можна стверджувати, що професійна компетентність є інтегративною професійно значущою якістю педагога, що містить у собі різні групи професійних компетенцій.

Мета статті – розкрити сутність професійної компетентності майбутнього педагога, визначити критерії її сформованості, запропонувати організаційно-методичну систему формування досліджуваного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Критеріями і показниками сформованості професійної компетентності майбутнього педагога визначено: *ціннісно-мотиваційний* передбачає спрямованість на професійно-педагогічну діяльність, ціннісне ставлення до майбутньої професії, розуміння її значення у розвитку особистості, розвиненість потреб, мотивів та інтересів студентів, ступінь самоактуалізації, сформованість ціннісних орієнтацій, емоційно-мотиваційної сфери, ставлення до навколишнього середовища, до себе як суб'єкта життєтворчості. Ціннісно-мотиваційний критерій передбачає використання методів спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання.

Когнітивно-знансвий критерій визначає ступінь пізнавально-інтелектуальної сфери майбутнього фахівця (наявність знань, їх

системність і достатність, освіченість та ерудованість, теоретичну та методичну підготовку, розвиненість аналітичного мислення) і характеризується методами творчих завдань, аналізу та синтезу.

Операційно-технологічний критерій характеризується ступінню творчо-діяльній спрямованості, володінням фаховими компетенціями, самостійністю та індивідуальним стилем мислення, володінням педагогічною майстерністю; передбачає використання методів творчих завдань і проектів.

Самостійно-творчий критерій характеризується здатністю до самостійної творчо-пошукової і проектувальної діяльності, планування, прогнозування, проектування, організації діяльності, володінням емоційно-вольовою сферою; передбачає використання методу спостереження, аналізу, експертної оцінки.

Рефлексивно-оцінювальний передбачає розвиненість ціннісно-особистісної сфери, самостійність та об'єктивність судження, гнучкість мислення, толерантність, здатність до емпатії та рефлексії; передбачає використання методу есе, оцінки та самооцінки, аналізу та самоаналізу.

Розроблена і впроваджена комплексно-інтеграційна технологія навчання передбачає використання широкого спектру активних та інтерактивних методів навчання, ґрунтується на інтегрованому методі проектів, який містить: метод теоретичного аналізу; метод аналогій (порівняння, зіставлення, доповнення); проблемно-пошукові методи; створення проблемних ситуацій; проблемні завдання; метод моделювання; міжпредметні та міжхудожні зв'язки; активізація творчого потенціалу, котрі використовуються в процесі викладання фахових дисциплін і оптимально забезпечують процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Основними методами формування професійної компетентності майбутнього педагога визначено: *метод аналізу*, який ґрунтується на діалоговому, проблемно-діалоговому та варіативному принципах навчання, спричиняє активність студента в процесі пізнання, позитивно позначається на формуванні когнітивно-емоційної сфери студента, спонукає до оригінальної інтерпретації певного явища, формує особистісно-індивідуальний інтерпретаційний стиль; *метод аналогій* передбачає порівняльний аналіз, знаходження асоціативних зв'язків, забезпечує ефект емоційного «захоплення», впливає на діяльність емоційно-сенсорних систем, режим функціонування розумово-когнітивних процесів; *метод проектів* спрямовується на

формування та виявлення індивідуальної неповторності кожного студента, міри його творчої спрямованості, самостійності, самореалізації і самовираження в різних видах творчої діяльності, передбачає володіння уміннями здійснювати інтегративні зв'язки, знаходити й використовувати цікавий матеріал, що уможливує різнобічно й цілісно пізнати явище та поняття.

На етапі експериментального дослідження використовувалися такі методи: опитування, анкетування, бесіда, інтерв'ювання, спостереження у процесі індивідуальних, групових занять та у період проходження педагогічної практики; метод аналізу виконання практичних завдань, метод оцінки та самооцінки.

Формувальна робота здійснювалася упродовж трьох етапів (ціннісно-орієнтаційного, творчо-діяльнісного, творчореферентивного) й спрямовувалася на формування професійних компетенцій студентів у процесі фахової підготовки. Наприкінці всіх етапів формувального експерименту здійснювалися діагностичні зрізи: творчі завдання, комплексні тести, опрацьовувалися результати різних форм звітностей студентів (колоквиуми, заліки, екзамен, самостійна робота), що допомогло простежити динаміку сформованості професійної компетентності студентів експериментальної і контрольної груп.

Проведена дослідно-експериментальна робота довела ефективність упровадженої організаційно-методичної системи, що виявилася в якісних показниках і динаміці формування досліджуваного феномена й свідчить про розв'язання поставлених завдань та мети.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Теоретичний аналіз наукових праць уможливує констатувати, що на сучасному етапі освітній компетентнісний підхід є одним із пріоритетних та інноваційних. Досліджено, що основними компонентами професійної компетентності є: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-знанцевий, операційно-технологічний, самостійно-творчий, рефлексивно-оцінювальний.

Організаційно-методична система містить педагогічні умови і комплексно-інтеграційну технологію навчання. Педагогічними умовами визначено: створення творчого середовища; використання діалогічного та проблемно-діалогічного спілкування, індивідуально-діаференційованого та варіативного підходів у процесі формування професійних компетенцій майбутнього фахівця; забезпечення пріоритету практичної діяльності; поетапність процесу формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Комплексно-інтеграційна технологія навчання спрямовується на розвиток самостійності мислення, здатності до самостійного розв'язання творчих завдань на підґрунті набутого досвіду, самовираження в різних видах творчої діяльності й передбачає використання широкого спектру активних та інтерактивних методів навчання, традиційних та новітніх технологій, котрі використовуються в процесі викладання фахових дисциплін, оптимально забезпечує процес формування професійної компетентності майбутнього педагога.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 9–15.
3. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С. 11–57.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Бібік Н. М., Вашченко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л. І.; О. Овчарук (заг. ред.). – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – Миколаїв: ІПОН, 2005. – 272 с.
6. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології / І. П. Підласий. – К., 2006. – 616 с.
7. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / Л. Л. Хоружа. – К.: Ін-т педагогіки АПН України, 2003. – 319 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannya osobystosti: u 2 kn. Kn. 2: Osobystisno-orientovanyu pidkhid: naukovo-praktychni zasady*. [Education of the person: in 2 books. Kn. 2: Personality-oriented approach: scientific and practical principles]. Kyiv.
2. Zimnyaya, I. A. (2003). *Klyuchevyye kompetentsii – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya*. [Key competencies – a new paradigm of the result of education]. Moscow.
3. Zyazyun, I. A. (2000). *Intelektual'no tvorchyy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity*. [Intellectual and creative development of personality in conditions of continuous education]. Kyiv.
4. *Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: biblioteka z osvint'oyi polityky*. (2004). [Competency approach in

modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library on educational policy]. Kyiv.

5. Pyekhota, O. M. (2005). *Osobystisno oriyentovane navchannya: pidhotovka vchytelya*. [Personality-oriented teaching: Teacher training:]. Kyiv.

6. Pidlasyy, I. P. (2006). *Praktychna pedahohika abo try tekhnolohiyi*. [Practical pedagogy or three technologies]. Kyiv.

7. *Etychna kompetentnist' maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv: teoriya i praktyka*. (2003). [The ethical competence of the future teacher of elementary school: theory and practice]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОРБЕНКО Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GORBENKO Elena Borisovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Musical Art and Choreography of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher.

Рецензент – д. п. н. професор Растригіна А. М.

Стаття надійшла до редакції 23. 09. 2018 р.

УДК 378:37.013.3

ГРИШКО Ольга Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ORCID: 0000-0 002-9149-3992

e-mail: missoliva20@gmail.com

КЛЕВАКА Леся Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права,

ORCID: 0000-0001-6924-8221

DOI.org/10.5281/zenodo.194894

e-mail: klevakaalesi@ukr.net

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «НАВИЧКА» І «ВМІННЯ» В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В сучасній освіті спостерігається перехід від знанневої парадигми до компетентнісної. Ми зупиняємося на питанні розвитку змісту понять «навичка» і «вміння» в психолого-педагогічній літературі. Проблема навичок і вмінь актуальна тому, що вони лежать в основі будь-якого навчання. У психолого-педагогічній літературі поняття «вміння», як правило, вживається разом з поняттям «навичка» і в поєднанні з поняттям «знання». У різних джерелах знаходимо різні поєднання цих понять: «знання – вміння – навички», «знання – навички – вміння», «знання – елементарні вміння – навички – узагальнені вміння». Наявність різних підходів до цього питання ускладнює встановлення рівня сформованості різних умінь і навичок та обумовлює необхідність спеціального аналізу відповідних понять. Вважаємо, що принципове значення при аналізі понять «навичка» і «вміння» має розгляд тенденцій в їхній еволюції. Порівняльний аналіз підходів до

визначення цих понять, запропонований різними дослідниками, становить інтерес для сучасної методики навчання будь-якого предмета.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу використання поняття «навичка» і «вміння» у психолого-педагогічній літературі, розгляді еволюції трактування та особливостей сучасного використання цих понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно підкреслити, що спеціальному вивченню поняття «навичка» у відповідній науково-педагогічній літературі, з питань навчання, приділяється менше уваги у порівнянні зі «знаннями» та «вміннями».

Під поняттям «навичка» розуміємо автоматизованість відповідних дій і їхній зв'язок з навчанням виконання алгоритмів. Щодо поняття «вміння», то помічається тенденція до розширення його обсягу аж до визначення вміння як вищої людської якості, формування якої є кінцевою метою педагогічного процесу.

Проблема вмінь і навичок нерозривно